

כלל המאורות הקדושות והעונה אמן ומכוין בו
מיחדם יחוד אמתית :

ודע כי יש שצעה מדורות בגיהנם ומדור אחרון
שבו נקרא תחתית ונקרא אבדון והיורד
לאבדון שוב אינו עולה אלא נכרת ואובד לעולם
ולשם מורידין המולול לענות אמן ואינו נזהר בו
ועליו נאמר ובוזי יקלו א"ר יוסי מאי דכתיב כי
שמים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים
זכו מי שאינו חושש לקדש שמו של הקב"ה באמן ומה
עונשו לחטוב להם בורות בורות נשברים שיורדים
לגיהנם מדרגה אחר מדרגה עד שיורדים לאבדון
הנקרא תחתית והנזכר בו עולה מדרגה אחר מדרגה
להתעדין בעדון העולם הבא הה"ד אמונים נזכר ה'
וכתיב פתחו שערים ויבא גוי דייק שומר אמונים :

סוד ברכו

גרסינן במדרש (מה רבו) חיה אחת עומדת
באמצע הרקיע וישראל שמה בכל שחר
אומרת ברכו את ה' המצורך וכל גדודי מעלה
עונין ברוך כבוד ה' ממקומו לפך נהגו ישראל לומר
ברכו והקהל עונין ברוך ה' המצורך וזכו סודו
ברכו את ה' המצורך ר"ל המשיכו שפע וברכה
ממקור הברכה עד הכלה הכלולה הנקראת את
ה' ועונין ברוך ה' וכו' ברוך הוא משך הברכות
ממקור החיים אל סוד עמודו של עולם והוא נקרא
מצורך לפי שמשלים לעולם ועד סוד הלוייה שלו
והיא מתברכת ממקור הברכות בדרך זה ברוך
הוא מקור הברכות ה' הוא קו האמצעי המצורך
הוא הצדיק לעולם ועד סוד הכלה בכסא ישראל
ואנו מצרכים להקב"ה בחמשה תיבות על שמחזיר
לנו נשמותינו הנקרא בחמשה שמות כך ראיתי
במדרש רות ובכאן ראינו שצריך שליח לצבור לחזור
ברוך ה' המצורך לעולם ועד וכן כתב ר' יהודה
בר ברזלי ברצלוני שלא כדברי רבי מאיר מרוענבורג
שכתב שאין צריך :

גרסינן בפרק קמא דברכות כל הנותן שלום לחצרו
קודם שיתפלל כאלו עשאו כמה שנאמר
חדלו לכם תן האדם אשר נשמה באפו כי כמה
נחשב הוא אל תקרא כמה אלא כמה ובמדרש רות
נשמתא דבר נש נפקת מניה ככל ליליא וליליא
ובצפרא אתהדרת ליה ושריא בחוטמוי ולא עאלת
לאתישבא במעווי עד המצורך לקב"ה וינלי על דמיה
דתישבא בדוכתיה ועל דא כתיב חדלו לכם תן
האדם אשר נשמה באפו מאי אשר נשמה באפו
בגין דכד נחתתא בצפרא אומי לה קב"ה ושוי לה
בחוטמוי על מנת אי צלי צלותי ומצורך ליה כדקא
יאות דתשרי בגויה ואי לא פרחא וסלקא ואשתאר
בר נש חסרה מההוא קדושתא דנשמתא וכיון
דאשתאר חסרה מניה כמה נחשב הוא לא אתחשב
כלום ועל דא אסור לברכא דא לדא עד למצורך
למאריה בשרתא דצלותא ע"כ :

ועתה עשה אונן כאפרכסת ושמע מה שאתה
צריך

מן העולם שנאמר בלע המות לכנח וגו' מיד נכנע
ומלכי אדום המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו בשמעם
שעתיד הקב"ה לנקום נקמת שמו וכסאו וזניו
מהם (ובגין) לקב"ה אסתלק ביקריה וכו' בא לתת
טעם למה אין אומרים קדושה זו בפחות מעשרה
הואיל ואינה בלתי אומרים קדושה זו בפחות מעשרה
את המגילה בתרא ונקדשתי בתוך בני ישראל כל
דבר שנקדשה לא יהא פחות מעשרה וביאר המאור
הקדוש ע"ה כי כל קדושה שהיא בלשון הקדש אינה
אלא בעשרה בשביל שהשכינה משתתפת בלשון זה
ולזה ונקדשתי בתוך בני ישראל שהם לשון הקדש
ולא שאר אומות שיש להם לשון אחר ואם כן למה
אין אומרים קדושה זו בפחות מי' לוי"א כי בשביל
שהקב"ה מתעלה בצבור בקדושה זו יותר משאר
קדושות לא נתקנה בפחות מי' :

גרסינן במס' שבת פ' כל כתבי ארז"ל כל העונה
אמן יהא שמייה רבא מצרך בכל כחו
קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה מרעה לטובה
שנאמר בפרוע פרעות בישראל וגו' ואמר ריש
לקיש כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי
גן עדן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי דייק שומר
אמונים אל תקרי אמונים אלא אמונים הנה העונה
אמן ראוי לכל הטוב הגדול הזה לפי שהוא סבה
שיתצ' השם הגדול כי הוא ממשיך הברכות ממקור
הכל עד סוף המחשבה העליונה בדרך זה כי
בענותו אמן ומכוין בו פותח המעין סוד אל"ף
שבאמן והוא מחכמה העליונה שהוא ראשונה
לאצילות הקדוש ומשם נמשכת הברכה אל העולם
הבא הרמוז במ"ס שבאמן והוא הנהר היוצא
מעין ומשם יתפשט האור דרך ישרה דרך המלך
שהשלוש שלו ומשם אל בית מלכותו והם סוד נו"ן
פשוטה שבאמן ומשם יפרד לעולם הנפרדים סוד
שבעים שרים הסובבים כסא הכבוד עם הגלויים
אליהם שאין להם מספר שנאמר הים מספר לגדודיו
והם סוד שבעים שנה שהזכיר ריב"ל והם בית דין
שלמעלה ואחר שהוא סבה שיתצרך השם הגדול
קורעין לו גזר דינו שהסכימו עליו אותם שבעים
שנה מלבד שהוא מזומן לחיי העולם הבא כדברי
ריש לקיש והוא הנאה לענות אמן ומכוין בו שכו
גדול בעולם הזה ובעולם הבא כי בהציק לו ומתפלל
לפני הקב"ה להרחיב לו בצרתו מכריזין למעלה
ואומרים פתחו שערים ויבא גוי דייק וגו' כי הוא
היה פותח המעין להשקות כל חיתו שדי גם
עתה פתחו שערים ותקובל תפלתו מהמציקין לו
ובעולם הבא בשכר שהיה שומר כלו' תחכה לחברו
עד שיצרך לענות אמן כשמתלק מן העולם
מכריזין לפניו פתחו שערים וגו' והכוונה להם
ע"ה אמרם בכל כחו ר"ל כחו של אמן והם הדברים
הרמוזים בו ובסוף מסכת נויר תניא ר' יוסי
אומר גדול העונה אמן יותר מן המצרך והטעם
לפי שהמצרך מצרך בשם אחד והעונה אמן עונה
בב' שמות כן עולה אמן במספר השם וכנויו והם

לפי ש' ע' ו' (104)

הנה

צריך
תוכה
דע
על י
זה
לפי
עולם
בכלל
אחד
אחד
שלו
זה
ואח
זכות
ואח
לכני
אצלי
לעמ
רשב
השל
המה
ולכה
טבו
וצרי
ומת
בכה
ונכח
עלי
זה
וחי
של
המ
שר
מש
אלי
היו
ביי
תלו
מכ
על
בת
כי
כי
רח
ומ
הר
ית
ט'

חביב הוא. וכן יהא שמיה רבה מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים, בכל שבת היו נוהגין כך, ושם היו נקבצין כל העם לשמוע, לפי שאינו יום של מלאכה, ויש כאן תורה וקידוש השם.

(שם)

ביאור הקדיש [וטעם אמירתו בארמית]

גמרא

ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מבורך, הקב"ה מנענע ראשו ואומר, אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

(ברכות ג, א)

רש"י - ספר הפרדס

יתגדל ויתקדש, ע"ש הפסוק והתגדלתי והתקדשתי (יחזקאל לח, כג), והאיך יכול להתגדל שמו של הקב"ה, שמא חס ושלום כביכול חסר הוא, כדכתיב (שמות יד, טז) כי יד על כס יה, נשבע הקב"ה שלא יהיה הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק (תנחומא ויצא, יח). וכן מצינו שמו י-ה-ו-ה, וכשהוא אומר כס יה אינו אלא חצי שם באותיות, וכמו כן קורא לכסא כס, הרי שהן חסירין אותיות. לכך אנו מתפללין יתגדל ויתקדש, כלומר, יהיה רצון מלפני מי שאמר והיה העולם שיגאלינו מבין האומות וימחה את זכר עמלק ויתקדש שמו להיות שלם. שמיה רבא, כמו שמיה רבא ברא [ר"ל שרבא הוא ברא בהיפוך אותיות, וכ"ה בכלבו שהובא להלן], וכן הוא אומר, יתגדל ויתקדש שמיה רבא, בשם שברא הקב"ה את עולמו. וזהו בעלמא דברא כרעותיה כרצונו. וימליך מלכותיה, ואז המלכות והממשלה קיימת וימליכוהו ישראל, ולא יהיה זר בתוכם ועובד לאל נכר, כדכתיב (זכריה יד, ט) והיה ה' למלך על כל הארץ. וזה הדבר שהתפלל על הגאולה, יהיה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל. ועונין כל הקהל יהא שמיה רבא מברך לעלם בכל כוחם, כן יהא רצון כמו שאמרת.

שמיה, על שם יה שברא בו את עולמו. מברך לעלם, שיתגדל, וגאולתינו תלויה באותו גידול השם, כי השם לא יהיה שלם, כמו שפירשנו, עד שימחה זכר עמלק, וזכר עמלק לא ימחה עד שנגאל בקרוב אמן. ישתבח ויתפאר וכו' תתקבל צלותהון וכו'. ומה תפילה עשו, זו היא תפילה שיתגדל השם ומתפללין על הגאולה כי בהא תליא מילתא.

ואם ישאל אדם לומר, למה אומרים בלשון ארמי הקדיש, כדי שלא ירגישו מלאכי השרת ששמו של הקב"ה חסר שמא יחריבו את העולם, לכך אנו אומרים בלשון ארמי, כי אינן מבינין אלא לשון הקודש בלבד. ומהפכין אנו כמו כן התיבות ועושין שם זה שמיה רבא מברך, כדי שלא יבינו וישלל ידעו. אבל ישתבח ויתפאר שהוא שבח אומרים בלשון קודש, שאם יבינו אין בכך כלום ששבח הוא זה. אבל תתקבל צלותהון נמי בלשון ארמית, כדי שלא ירגישו ויאמרו ומה תפילה עשו, והם לא עשו אלא שבח, וכבר פירשתי שלא יבינו תחילת הקדיש על שהוא ארמית. ועוד, יהא שלמא רבא מן שמיא, כלומר, יהא שלום בפמלייא של מעלה שלא יבינו מלאכי השרת מה שאמרנו, ואז חיים על כל ישראל.

מבוא
התפילה

עושה שלום במרוזמי, זה סיום תפילה, וכמו שאנו מתפללים על השלום כאן, כמו כן את מוצא בסוף שמונה עשרה, בין בחול בין בשבת בין במועד בין בברכת המזון, בין בקידוש של יום.

... כשהחזן מתחיל בקדיש, הציבור מלחשין בשפתיים יגדל נא כח ה' (במדבר יד, יז). וסמוך לעניית זה הא שמייה רבא מלחשין זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה (תהלים כה, ו), ומיד עונין בקול גדול יהא שמייה רבא וכו', כאדם שצועק בקול גדול ומזכיר דברים לשומעין וירחמוהו מתוכם. לפיכך הטעם יתגדל, לשון הפסוק דכתיב (יחזקאל לח, כג) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה', ובמלחמת גוג ומגוג מיירי קרא, ולכך הוא מתחיל בלשון עברי ולא בלשון ארמי. וכן הוא משמעו, יתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה לעתיד לבוא, שיהא שמו הגדול מגודל ומקודש, כדכתיב וידעו כי אני ה'. לפי שעכשיו לא כשנכתב הוא נקרא, כי הוא נקרא באל"ף דל"ת ונכתב ב"ה, ולשון ארמי הוא וקמץ הוא, כי הוא השם המיוחד לעבודה, וכינוייה הוא באל"ף דל"ת. לפי שהשם המיוחד הוא בלשון ארמי ואין אנו רשאים להזכירו ככתיבתו, דכתיב (שמות ג, טו) זה שמי לעולם [נראה שחסר כאן: וזה זכרי לדר דר, אמר הקדוש ברוך הוא לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א ונקרא אני באל"ף דל"ת (פסחים ג, א)], ולכך אנו אומרים שמייה רבה בארמית, ולעולם הבא יקרא ככתבו, כדכתיב (זכריה יד, ט) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, כדמפורש למעלה. והואיל ומתחיל תחילה בלשון עברי, אומר הכל בלשון עברי, יתגדל ויתקדש, עד שמגיע לשם הנכתב בלשון ארמי, הוא שכתב בפסוק וידעו כי שמי ה' (ירמיה טז, כא), ומזכירו בלשון ארמי, ואומר שמייה רבא בעלמא דברא, והיינו לעתיד, כי מלחמת גוג ומגוג הוא לעתיד. וכן היה ראוי שיענה הציבור מיד כשאמר החזן יתגדל ויתקדש שמייה רבא בעלמא דברא, ומיד לענות יהא שמייה רבה מברך וכו'. אלא מפני שמתחיל בענין הגאולה, רצונו של חזן להוסיף באמצע חובת הצבור, כמסדר דבריו, ואומר בחייכוון וביומיכוון וכו', ולאחר כן עונין הציבור.

ואל תתמה למה אינו אומר יתגדל ויתקדש ויתוודע, כדכתיב בקרא והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי, לפי שעל ידי הגידול יהיה הקידוש ומתוכם יהיה הידיעה, וגידול וקידוש שני דברים הם והידיעה יהיה מתוכם, והפסוק שהזכירו, כך רוצה לומר, אגדל ואקדש כדי שיוודע לעיני העמים. תדע, שהרי פסוק אחר אומר והתגדלתי והתקדשתי לעיני בני ישראל (לא נמצא פסוק כזה ועי' יפה ללב או"ח, נו), ואין אומר ונודעתי, אלמא הידיעה יבוא מגידול וקידוש. אי נמי, מהאי קרא והתגדלתי והתקדשתי לעיני בני ישראל, שאינו מזכיר ונודעתי בסדר הקדיש יהא שמייה רבא מברך וכו', ואינו אומר יהא שמייה רבא ומקודש מברך כדכתיב בקרא, שמע מינה שעל ידי הגידול יבוא הקידוש ויתוודע, והפסוק מזכיר שניהם הגידול והקידוש, והציבור מזכירין אחר הגידול לטעם שאמרנו. לא שמעתי יותר.

וכשמפסיקין בשם הנכתב בארמי מיד חוזר לומר בלשון עברי יתברך וישתבח ויתפאר ויתרום ויתנשא ויתעלה ויתהלל ויתהדר, שבעה הן, כנגד ז' רקיעים, שבכולן שוכן הוא בכבודו. ומאן דאמר ויתקלס שהוא שמיני אמרו כנגד הרקיע שעל גבי החיות. ואחר כך כשבא במעשה השם הוא מסיים בלשון ארמי ואומר שמייה

[א] תחומים: [ב] כריאים וחוקים:

נצוצי אורות
(א) ה"ט אור הדעת והסת' והמ' עיין בערבי הכנויים ערך מספר . הרמ"ז: (ב) פירוש אנשים לחים ומים יולאים להם . הרש"ב :

באלוין תריסר פרקין תריסר [א] מהיחין דאתמתחו מישראל ממש דכתיב (בראשית מט) כל
אלה שבטי ישראל שנים עשר מתיחין דישראל אלה אקרון . לאתמתחא שמה דמ"י למהוי
בניינא בדקא יאות . למהוי ישראל בכללא דשמה דאלהים . חל"ה איהו ישראל בכלל .
מ"י חצר (נ"א ברה) אלה בהדיה והוא בניינא שלים על תקוניה שמה חדא ממש הדא הוא
דחמר ליה ליעקב ההוא ממנה דעשו דכתיב (שס לב) כי שרית עם אלהים (עט
אנשים ותוכנ) לעילא בתקונא קדמאה בבניינא קדמאה . כל אלה ודאי בניינא
קדמאה איהו . ועל דא לית שניחו לישראל לעלם ולעלמי עלמין . וחם ושלום אלמלא
ישתליחו . שמה דא לא הוי הה"ד (יהושע ז) והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה
לשמך הגדול . שמה גדול . דא בניינא קדמאה שמה קדמאה אלהים והשתח
דישראל חנון בגנותא כפיפון כל בניינא נפל . לומנא דחתי כד יפרוק קב"ה לבנוי
מגלותא (יתחבר) מ"י ואל"ה דהוה בפרודה בגלותא יתחברון כחדא ושמה דאלהים יהא
שלים על תקוניה ועלמא יתבסס הה"ד (ישעיה ס) מי אלה כעב תעופינה
וביננים אל ארצותיהם . ובגין דאיהו שמה חדא לא כתיב מי ואלה אלה מי אלה
שמה חדא בלא פרודה והוא אלהים . דהשתח בגלותא אסתלק מי לעילא כביכול
אימא מעל בגין . ובגין נפלו . ושמה דהוה שלים דהוא שמה עלאה רברבא קדמאה
נפיל ועל דא חנו מללן ומקדשן בבתי כנסיות על שמה דא דיתבני כמה דהוה
ואמרי יתגדל ויתקדש שמה רבא . חמן (קסה ב) יהא שמה רבא מברך . מאן
שמה רבא . ההוא קדמאה דבלא בגין דלית ליה בניינא אלא בהדן . מ"י לא יתבני
לעולם אלא באלה . ועל דא בהוה זמנא מי אלה כעב תעופינה ויחמון כל עלמא
דהא שמה עלאה אסתקן על תקוניה . ואי שמה רבא דא אסתקן ואתבני על
תקוניה הא ישראל שליטין על כלא וכל שאר שמהן יתהדרון על תקונייהו וישראל
שליטין על כלא דהא בלהו תליין בשמה רבא קדמאה לכל בניינא . רזא דא כד
ברא קב"ה עלמין . קדמאה לכל בניינא שמה דא אתבני דכתיב (ישעיה מ) שאו
מרום עיניכם וראו מי ברא אלה ברא שמה על תקוניה וכד ברא אלה ברא (שמה)
ליה בכל חילין דיתחזון ליה למהוי שמה על תקוניה כדקא יאות דכתיב (שס)
המוניא במספר לבאם . מאי במספר . (א) אלא ברא חד דנהיר מסייפי עלמא
עד סייפי עלמא איה ליה לקב"ה והוא אילנא רבא ותקיף . רישיה מטי ללית
שמה וסופיה מתחן שרשו ואתתרשן בעפר קדישא ומספר שמה ותליא בשמים
עלחין וחמש רקיעין תליין מניה עד האי מספר ובלהו נטלין שמה דא בגיניה
דכתיב (תהלים יט) השמים מספרים בגין האי מספר בלהו (ד"א בגין האי שמה
מספר) שמים רווחין שמה דא בגיניה ועל דא המוניא במספר לבאם דאלמלא
מספר דא לא יסתחון חילין ותולדין לעלמין . ועל דא כתיב (במדבר כג) מי מנה
עפר יעקב את רבע ישראל תרין חינו דמנו עאנא ועאלו בחושבנא על
ידייהו בגין דלא שלטא בהו עינא בישא . מי מנה עפר יעקב הא חד דעביד חושבנא .
ומספר את רבע ישראל הא מונה אחרא ועל תרין חלין לא שלטא בהו עינא
בישא דהא מי מנה לעפר יעקב חלין חינו חבנין (ד"א דרגין) קדישין חבנין
[ב] (ב) מפולמין דמנהון נפקי מיין לעלמא ועל דא כתיב (בראשית כח) והיה
זרעך כעפר הארץ . מה ההוא (וישנה קט) עפר עלמא מתברך בגיניה . אוק הכי
(שס כג) והתברכו בזרעך כל גויי הארץ . כעפר הארץ ממש . ומספר דאיהו מונה
תניינא מנה לרבע כל חינו עקבין מרגלן עלחין דמטה דשכיב עליה ישראל ומתחון
ולהלאה

ל"ה קה"ה ע"ה ע"ה